

KIM PUTTERS

veenbrand

Smeulende kwesties in
de welvarende samenleving

2019 Prometheus Amsterdam

© 2019 Kim Puffers

Omslagontwerp Suzan Beijer

Foto omslag Hans Barten/Hollandse Hoogte

Zetwerk Elgraphic

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4009 0

Jeroen leeft! Blijf naar zijn werk kijken

Jheronimus Bosch is terug in 's-Hertogenbosch. Dat is afgelopen week terecht koninklijk gevierd. De verzameling schilderijen en pentekeningen in het Noordbrabants Museum laat bij de bezoeker een grote drang achter om te blijven kijken. Bij iedere blik ontdek je wel een ander helle vuur of een elite die een feestje viert en een duiveltje dat de boel opjut.

Naast menselijke deugden zoals geloof, hoop en liefde komen onze hoofdzonden rijkelijk voorbij. De woede in de vorm van vechtende boeren, de afgunst bij een burenruzie, de hebzucht door corruptie, de gulzigheid bij vreetpartijen en drankgebruik, de luiheid van slapende werklui die hun geloof verwaarlozen, de wellust van een decadent gezelschap in de buitenlucht en de ijdelheid van mannen en vrouwen die zichzelf bewonderen in door monsterlijke duivels voorgehouden spiegeltjes.

Jeroen Bosch doet een beroep op ons vermogen tot reflectie. De tentoonstelling is namelijk niet alleen een kunsthistorisch hoogtepunt en een voorbeeld van publiek-private samenwerking tussen overheden, vrijwilligers, musea en bedrijven vanuit de hele wereld, maar ook een spiegel voor onze verwarde hedendaagse samenleving. Ondanks de eeuwenoude pennenstreken kon ik ze niet los zien van de economische, politieke en maatschappelijke werkelijkheid van vandaag.

De handelaren die aan gulzigheid ten onder gaan lijken

op de bazen van Volkswagen die sjoemelsoftware in hun auto's stopten en op de postbusbedrijven die via Nederland aan belastingontduiking lijken te doen. De notabelen die zich verrijken aan geld, drank en feestjes roepen helaas vrij snel herkenning op met verschillende bankiers en bestuurders in onze huidige economie. Onze vijfde plaats op de lijst van minst corrupte landen relativeert al die hebzucht gelukkig wel een beetje.

Woede en afgunst wisselen elkaar vervolgens af als we kijken naar de afstand tussen de elite en het volk. Die afstand blijkt van alle tijden te zijn. Waar politici elkaar verwijten maken en niets gunnen, maar vooral twisten over het leiderschap van hun partijen, kijkt het volk minachtend en soms ook boos toe. De mensen hebben niet het gevoel dat die politieke twisten hen verder helpen. De media zijn er als duiveltjes bij om de afstand tussen de elite en het volk te voeden en steeds opnieuw spiegels voor het gezicht van politici te houden die daar ijdel op reageren.

De maatschappelijke scheidslijnen waren in de tijd van Bosch scherper en de hulpbehoevendheid van zieken en armen groter. Dat geldt ook voor de onzekerheid over hun toekomst. Maar vandaag is die onzekerheid er ook. Over 'Amerikaanse toestanden' in de zorg, over de houdbaarheid van onze verzorgingsstaat bij de komst van nog meer vluchtelingen en over baan zekerheid terwijl de v&d's omvallen en bestuurders voor zichzelf alles wél regelen.

Bosch schilderde een decadente elite en woedende vechtende boeren. Net als toen vergroten onzekerheid en angst de kans op conflict. De suggestie van een kogel van links doet daar hetzelfde schepje bovenop als de duiveltjes in de tekeningen van Bosch dat op hun manier deden.

Gekleed in prachtige kostuums oogden afgelopen week

de prinsen, monsters, horige boeren en hoerige freules de Sint Jan uit. Alle lagen van de Bossche bevolking volgden in de stoet, met onze koning voorop. Jeroen Bosch is terug en de zonden waren er nog steeds. Dat die er vijfhonderd jaar later nog steeds hetzelfde uitzien, dat zou hem niet verbaasd hebben.

Het eerste 'Correspondents' Dinner' van Mark Rutte had hij het hoogtepunt gevonden. Hij zou een goed gekostumeerde heer geschilderd hebben die op een feestje met vrienden grappen maakt en met een serieuze ondertoon de zonden ter discussie stelt. Om hem heen dansen de duivels en monsters. Buiten staat een volk dat zich achtergesteld voelt en maar weinig meekrijgt van de bedoeling achter al die grappen.

Het beeld doemt op van een paradijs met licht, feestgedruis en wellust aan de ene kant, maar hellevuur, afgunst en woede aan de andere kant. Bosch zou de economische, politieke en maatschappelijke tweedeling haarscherp op het doek verbeelden.

Maar ook Jeroen Bosch schilderde altijd wel weer ergens het licht van hoop. Mijn advies aan de verkiezings-programmacommissies van politieke partijen is daarom: stop met schrijven, ga kijken in Den Bosch en schets daarna een maatschappijvisie die een paar jaar meegaat!

16-02-2016

Breder kijken naar onze welvaart vraagt om een moedig politiek vervolg

Het is afgelopen week niet onopgemerkt gebleven dat het Centraal Bureau voor de Statistiek de Brede Welvaart Monitor uitbracht. Op verzoek van de Tweede Kamer en de regering is breed in kaart gebracht wat er voor welvaart, welbevinden en geluk van Nederlanders belangrijk is. Het is goed dat de politiek niet alleen naar het bruto binnenlands product kijkt en dat het CBS ook de andere indicatoren op een toegankelijke en visuele manier op een rij zet. Dat verdient, ook internationaal, waardering.

In de Monitor Duurzaam Nederland brachten het CBS en de planbureaus eerder al de financieel-economische, ecologische, ruimtelijke, sociale en culturele factoren van het leven in Nederland in kaart. Dat gaat naast werk en inkomen ook over zaken als het gezinsleven, vrije tijd en gezondheid, en over de manier waarop mensen dat zelf ervaren. Zijn we tevreden met ons leven? Die ‘stem’ van burgers onderzoekt het SCP sinds 1973.

Brede welvaart is dus op zich geen nieuw fenomeen, maar de nieuwe monitor maakt breder inzichtelijk op welke indicatoren het nu en in de komende tijd gemiddeld beter gaat of dat we er slechter voor staan. Waar het milieu en klimaat betreft wordt bijvoorbeeld duidelijk hoe groot de uitdaging is. Natuurlijke hulpbronnen raken uitgeput en de lasten van klimaatverandering en meer duurzaamheid zijn ongelijk verdeeld. Zonder beleid schuiven die problemen door naar volgende generaties.

Met goede cijfers kun je beleid beter onderbouwen, al wordt het gedrag van mensen – gelukkig – door meer dan

overheidsbeleid bepaald. Zoals door het gezinsleven, de buurt en sociale netwerken. De politiek hoeft ook niet op alle beschikbare gegevens te sturen, maar wel op de voor haar relevante indicatoren. Het is verstandig te voorkomen dat er niets met de inzichten uit de Brede Welvaart Monitor gebeurt. Daarom een paar suggesties bij het gebruik van de cijfers.

Kies als uitgangspunt dat geen mens gemiddeld is. Dat het gemiddeld genomen goed gaat is weliswaar mooi, maar wie zich daarin niet herkent ervaart vooral afstand tot die boodschap. Er is een welvarende en gelukkige bovenlaag in Nederland, maar er zijn ook achterblijvers die het een stuk minder goed hebben en heel wat mensen die zich onzeker voelen over hun werk of gezondheid. Het lukt niet om die verschillen recht te doen met slechts een cijfer of gemiddelde.

Daarnaast moet je voor goed overheidsbeleid kunnen doorgronden wat de betekenis is van opleiding, leeftijd en afkomst voor gezondheid, inkomen en het sociaal contact met mensen. Oftewel: inzicht in het gecombineerde effect van scheidslijnen naar opleiding, afkomst en geslacht. Dat beïnvloedt de mate van sociale cohesie, het gevoel 'erbij te horen' en de kwaliteit van leven. De stapeling van hardnekkige verschillen verklaart veel onzekerheden die mensen ervaren.

De kansen op werk, de ervaren wijkveiligheid, maatschappelijk bewust kunnen consumeren en bijvoorbeeld gezond wonen beïnvloeden bij elkaar opgeteld ook het vertrouwen van mensen in de politieke en de economische instituties. Dat is dus niet allemaal via overheidsbeleid te sturen, maar het inzicht in hoe dat werkt biedt meer handvatten voor effectief beleid richting verschillende bevolkingsgroepen.

Naast de veelal door de EU verplicht gestelde economische statistieken is het daarom van belang om ook sociale en veiligheidsstatistieken op orde te houden.

De Monitor Brede Welvaart houdt bij hoe we ervoor staan. De planbureaus publiceerden afgelopen week daarnaast ook de eerste Brede Welvaart Verkenning, die er naar kijkt hoe het beleid daar invloed op kan hebben. Deze ging over circulaire economie. Als het gaat om de duurzame ontwikkeling van onze economie zijn nog heel wat hobbels te nemen in wat de overheid aan burgers en bedrijven meer verplichtend op kan of moet leggen. Of waartoe ze in hun productieketen of consumentengedrag verleid kunnen worden.

Om beleid ook effectief te laten zijn, zullen de omstandigheden en het gedrag van mensen daar vaker bij betrokken moeten worden. De voor- en nadelen van een meer circulaire economie worden verschillend ervaren.

Met brede welvaart als uitgangspunt voor beleid worden we gedwongen over een langere periode naar het welzijn in ons land te kijken. Is de politieke bereidheid er om die langetermijnblik ook leidend te laten zijn? Dat vergt moed. De cijfers laten vanwege afgekondigd overheidsbeleid volgend jaar namelijk niet meteen een andere wereld zien.

Gedrag en kwaliteit van leven veranderen stapsgewijs en worden maar deels door beleid gestuurd. Ze houden zich ook niet aan regeerperiodes. Op zich een geruststellende gedachte.

23-05-2018

Werk, werk en nog eens werk...

Arbeid is dé manier voor een actieve deelname aan de samenleving, maar de gedachte dat het er ooit voor iedereen zal zijn is achterhaald. Toch zijn het kabinetsbeleid en de afspraken met sociale partners daar duurzaam op gericht bij het creëren van banen, het opzetten van omscholingsplannen of het inrichten van cao's. Veel arbeidsmarkt-instrumenten zijn op veronderstellingen gestoeld die geen opgeld meer doen. Het adagium 'werk, werk en nog eens werk' moet op een heel andere manier invulling gaan krijgen.

Het gaat dan bijvoorbeeld om de verhouding tussen betaalde en onbetaalde arbeid, een leven lang leren en een ander fiscaal stelsel. De uitgangspunten onder het werkgelegenheidsbeleid worden stap voor stap herijkt, maar gaat dat snel genoeg?

De discussie die nu ook het kabinet bij monde van minister Asscher aangaat over robotisering sluit daarbij aan. Je kunt de voortgaande technologische ontwikkeling zien als een bedreiging voor volledige werkgelegenheid, maar ook als bevrijding van soms onveilig, moeilijk en stressvol werk. Hoe dan ook, de technologie *'is here to stay, so deal with it'*. Wegredeneren en ontkennen heeft niet zo veel zin. Google is immers al met zijn volgende innovatie bezig als wij net de gevolgen van de vorige in kaart brengen. Opleidingen zullen ook veel meer moeten gaan opleiden tot wendbaarheid en aanpassingsvermogen dan dat ze toerusten voor een vak dat leidt tot betaalde arbeid.

In het verlengde daarvan is het de vraag hoeveel ruimte er blijft bestaan voor betaalde arbeid. Critici, zoals histo-

ricus en publicist Rutger Bregman, pleiten al langer voor een debat over het herwaarderen van onbetaalde arbeid. De discussie over het basisinkomen verzandt in Nederland al snel in een ideologisch links-rechtsdebat. De facto leidt het staande kabinetsbeleid onvermijdelijk tot dat debat, gezien de hoge verwachtingen aan het adres van burgers rond mantelzorg, het bijdragen aan wijkveiligheid en vrijwillige inzet. Nog los van het feit dat er steeds minder betaalde arbeid zal zijn, is het onvermijdelijk om deze inzet anders te gaan waarderen.

Aangezien cao's vooral het werk en de zekerheden van mensen met betaalde arbeid regelen, bieden zij vooralsnog weinig soelaas voor het vinden van die balans tussen betaalde en onbetaalde arbeid.

Met veel pijn en moeite worden regelingen bedacht voor zzp'ers en mantelzorgers om hun de zekerheden te bieden die hele bedrijfstakken voor hun werknemers regelden. Of een verlofregeling, een aangepaste cao of een plek voor mantelzorgers in de SER de uitkomst hiervoor bieden is uiterst onzeker zonder een andere waardering voor de afstemming tussen betaalde en onbetaalde arbeid.

Als je dit verbindt aan het debat dat is aangezwengeld door Thomas Piketty, namelijk dat het verschil tussen inkomsten uit vermogen en inkomsten uit arbeid steeds groter wordt, hebben we hier het echte recept voor onbehagen in de Nederlandse samenleving in de komende decennia. Bij steeds minder inkomsten uit arbeid en een steeds groter maar ondergewaardeerd beroep op mantelzorg en vrijwillige inzet, zonder een perspectief op meer inkomenszekerheid, wordt het ongenoegen onder mensen steeds groter.

Verslechtingen op de arbeidsmarkt en beperkte mogelijkheden om inkomen uit arbeid te verwerven vormen vaak

en overall een voedingsbodem voor onbehagen en conflict. Inkomenszekerheid, ook bij beperkte mogelijkheden voor betaalde arbeid, is een belangrijke voorwaarde voor een stabiele samenleving.

Dat heeft ook een duidelijk mondiaal karakter. Het was bijvoorbeeld een van de oorzaken voor het ontstaan van de Arabische Lente en de puinhopen daarna in het Midden-Oosten. Te veel jonge mannen zonder werk. Uiteraard was de Arabische Lente meer dan een arbeidsmarktprobleem, maar het cultiveerde wel de (veelal latent) aanwezige maatschappelijke en politieke onvrede. De mondiale conflicten worden beheerst door symptoombestrijding en nog te weinig wordt de oplossing in de hoek van inkomenszekerheid gezocht, terwijl daar goed internationaal afspraken met overheden en bedrijven over te maken zouden moeten zijn.

Gebrek aan inkomenszekerheid blijft ook in Nederland een voedingsbodem voor onbehagen en conflict. Het nastreven van volledige werkgelegenheid via betaalde arbeid biedt daar niet de oplossing voor.

07-10-2014

Economische rationaliteit blijft te dominant

Het kabinet-Rutte II wilde bij zijn start 'bruggen slaan' met de samenleving. Het herijken van relaties tussen de overheid en burgers, met een groter beroep op eigen verantwoordelijkheid in zorg en zekerheid, blijkt nog aardig lastig